

Od pasekářského hospodářství k muzejní expozici: historický vývoj usedlosti čp. 201 z Velkých Karlovic v kontextu rodinné paměti

From Farming on Deforested Land to a Museum Exhibition:
the Historical Development of a Velké Karlovice Farmstead
no. 201 in the Context of Family Memory

Mgr. Jitka Petřeková

Národní muzeum v přírodě – Valašské muzeum v přírodě, Palackého 147,
756 61 Rožnov pod Radhoštěm, CZECH REPUBLIC

jitka.petrekova@nmvp.cz

ORCID: 0009-0001-6444-3228

Abstract

The Štural farmstead, built on a deforested area in Velké Karlovice, has been under the administration of the Wallachian Open-Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm since 1968. The aim of the study is to capture the historical development, to summarise and evaluate the available sources of various kinds related to the object of interest, and to link them with the memories of the inhabitants living in the researched area and their family members, passed down through generations. The ambition is to describe the destiny of the inhabitants of the farmstead and all the aspects linked to their existence in this original place. It is research that is the cornerstone of each building that is transferred. The micro-historical approach can help to articulate other considerations concerning different stages of the development of the area under study, its inhabitants and, ultimately, the whole community.

Key words

Open-Air Museum – Wallachian – family memory – vernacular architecture – oral history – microhistory

Acknowledgment / Funding

Odborný článek vznikl na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury.

Téměř sto let působí Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Za dobu jeho existence se zde vystřídaly desítky osobností, jejichž náplní práce

bylo a stále je shromažďovat a interpretovat hmotné doklady o životě obyvatel východní Moravy. Cílem je prezentovat výsledky v celé šíři a rozmanitosti,¹ což představuje značnou výzvu, obzvlášť pokud má být muzeum živé a zároveň stát na odborném a vědeckém základu. Vybalaancovat tento rozpor mezi minulostí a současností, mezi ideou a realitou může být komplikované. Sklouznout k senzacím, idyle, romantice, čistotě, k dokonalosti není těžké. Vypovídající hodnota hmotných dokladů je často návštěvníkům skrytá. Poselství, jež tyto doklady nesou, je třeba probudit k životu a dát mu formu srozumitelnou dnešním návštěvníkům. To je možné jen tehdy, jsou-li hmotné doklady nejen shromažďovány a uchovávány, ale především konfrontovány s prostředím, ze kterého byly vyjmuty.² Je nezbytné nahlížet k tématu kontextuálně – často je třeba se vcítit do života minulých generací a už jen to je těžký úkol, žijeme-li ve své komfortní zóně, v bezpečném prostředí a v blahobytu. Klíčové je v této souvislosti zdůraznit význam mikrohistorie.³ Její metody nám umožňují hlouběji proniknout do života a zkušeností jednotlivců, a tím obohacují naše chápání minulosti, zejména v rámci tradiční lidové kultury. Poukazují, jak důležité je zohlednit drobné příběhy a osobní vzpomínky, které často tvoří podstatnou a důležitou složku historie a kultury jako celku. Ambicí práce je rozšířit povědomí o konkrétní usedlosti a poskytnout doplňující a podložené podklady pro průvodcovské i jiné texty.

Historie usedlosti je úzce spojena se dvěma rodinami. První z nich, rodina Petřekova, postavila dům přibližně kolem roku 1726 v nově založené obci Velké Karlovice. Tato rodina zároveň postupně rozšiřovala svůj majetek v bezprostřední blízkosti usedlosti až do roku 1927. Druhou rodinou, která na usedlosti začala žít, byla rodina Šturalova, ta v roce 1968 prodala obytnou stavbu, chlév a stodolu Valašskému muzeu v přírodě. Zkoumané objekty pod názvem Šturalova pasekářská usedlost jsou tak od roku 1968 ve správě Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, které je už šestým rokem součástí Národního muzea v přírodě. Během své historie nejenže jednotlivé transferované stavby měnily funkce a majitele, ale byly přesunuty ze svého původního místa – z Velkých Karlovic do Rožnova pod Radhoštěm. Usedlost se tak vyvíjela ve dvou fázích – v té první byla součástí každodenního života obyvatel, sloužila jako domov a plně funkční hospodářská jednotka. Její druhá existence byla a stále je expoziční v areálu muzea v přírodě.

1 KUMÍNKOVÁ, Eva, (ed.): *Uchováno budoucím generacím. Devadesát let sbírkotvorné činnosti Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2015, s. 5.

2 ŽALMAN, Jiří: *Má hlava je muzeum, aneb, Dupání lehkou nohou v muzeologii*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2004, s. 9-14.

3 K mikrohistorii, tj. přístupu, který se věnuje zejména dějinám „zespoda“, prostředí lokálních komunit a každodennosti srov. IGGERS, Georg G.: *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivy k postmoderní výzvě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 95-110.

Dodnes byly k této usedlosti publikovány dva odborné články z pera architekta Jaroslava Fialy⁴ a etnografky Marie Brandstetterové.⁵ Detailněji zejména z pohledu mikrohistorie se rezidenční jednotkou zabýval Jiří Langer. Strohé doklady vztahující se k usedlosti nalezneme v dokumentačních fondech jednotlivých oddělení Valašského muzea v přírodě. Dokumenty spojené s demontáží obytného domu, stodoly ani chléva, na kterých se podíleli tehdejší ředitel muzea Jan Rudolf Bečák, Antonín Závada či Marie Baďuříková se nedochovaly. Snad proto, že samotná záchrana objektů byla ve své době cennější než dokumentace.

Záměr poukázat na tradiční rodinnou strukturu na vesnici a po generace udržované sociální vazby uvnitř i mimo ni nabízí studium komplexního historického vývoje objektu prostřednictvím vyhodnocení dostupných pramenných materiálů nejrůznější povahy. Následovalo propojení těchto zdrojů se vzpomínkami rodinných příslušníků, včetně jejich znalostí z genealogie, předávanými po generace. Tímto způsobem lze objasnit, jak osobní a mezilidské vztahy utvářely dynamiku běžného života na tomto hospodářství a jak historické události ovlivnily jednotlivé generace obyvatel. Etnologický výzkum byl proveden metodou systematického i zúčastněného pozorování, dále pak pomocí realizace polostrukturovaných, skupinových, ale i nestrukturalizovaných rozhovorů.⁶ Výzkumu předcházelo studium hmotných dokladů, tedy sbírkových předmětů a transferovaných staveb, dále obrazových a historických pramenů, archivních pramenů uložených v archivu Valašského muzea v přírodě, ale také ve Státním okresním archivu ve Vsetíně. Nezbytná byla práce s matrikami z farních úřadů rožnovského panství uloženými v Zemském archivu v Opavě. Dále byly studovány pozemkové knihy a kupní smlouvy uložené na Katastrálním úřadě pro Zlínský kraj s pobočkou ve Vsetíně.⁷

Předložená studie vychází z mé diplomové práce obhájené v roce 2023 na Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Provádění terénního a archivního výzkumu nelze striktně spojovat s obdobím mého studia. O téma rodinné paměti v konkrétní situaci jsem se zajímala již dříve, neboť jsem zainteresovaná svou rodinnou vazbou k této usedlosti. Na tomto místě žilo celkem osm generací mých předků z otcovy strany s příjmením Petřek. Na přelomu let 2022 a 2023 jsem provedla průzkum zaměřený na obyvatele domu čp. 201 ve Velkých Karlovicích, v němž jsem realizovala rozhovory se čtyřiaadvaceti respondenty. Dvanáct z těchto rozhovorů bylo vybráno

4 FIALA, Jaroslav: Stará usedlosti pod Velkým Javorníkem. *Valašsko*, 1956, č. 5, s. 163–166.

5 BRANDSTETTEROVÁ, Marie: Posledních sto let Šturalovy usedlosti z Velkých Karlovic–Podřatého. *Museum vivum. Časopis českých muzeí v přírodě* 10, 2014–2015, s. 40.

6 VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK, 2011, s. 9–26.

7 Katastrální úřad pro Zlínský kraj, Katastrální pracoviště Vsetín, Pozemková kniha Velké Karlovice, sign. 3654/1887.

k podrobnějšímu zpracování. Respondenti se pohybovali ve věku od 36 do 99 let, přičemž čtyři nesli příjmení Šturala a deset Petřek, což odráží předchozí výzkumy. Vypovídala také Marie Brandstetterová, jejíž vzpomínky se týkaly rodiny Šturalovy a osudu usedlosti ve Valašském muzeu v přírodě po roce 1968.

„Když se stěhovala Šturalova chalupa, byla jsem naprostý začátečník, co opustil školu. Já jsem tam nějak nechodila, bylo to nahoře a ta chalupa měla provozní poslání. Shrnuto a podtrženo – chalupa sloužila muzeu. Byla vždycky tím, co bylo potřeba, aby byla. Začátkem byla prostorem pro zvířata, pro uložení zemědělských strojů a jako zázemí pro zemědělce. Roky se potom u Šturalů skládalo všechno možné a tělo to tam, jen tak. Až se zjistilo, že Valašská dědina je bez hospody a že je to zásadní chyba, protože návštěvníci vyžadují občerstvení. A tak se začalo pracovat na tom, aby tam bylo pohostinské zařízení, a kde? Nejlepší Šturalova chalupa, protože je velká a v podstatě v dobrém stavu. Dalo se tam ledacos vecpat. Pohostinské zařízení znamenalo totální úpravu, ale totální.“⁸

Dějiny a proměna Šturalovy pasekářské usedlosti

Díky stavbám můžeme lépe pochopit, jak člověk v horách „zakořeni“ a jakým způsobem tam přežívali potomci prvních osadníků a současně předkové dnešních stálých obyvatel. Lze registrovat, jak stavěli svá obydlí, jak se měnila a jaký dopad měla jejich činnost na přetváření okolního prostředí.⁹ Je třeba si uvědomit, že dnešní podoba je výsledkem dlouholetého kulturního, sociálního a hospodářského vývoje, do kterého zasahovalo mnoho faktorů.¹⁰

Díky indikačním skicám stabilního katastru z roku 1833 si můžeme všimnout, že zkoumaná situace se značně lišila od podoby dvora ve 20. století. Zástavba byla původně polouzavřená a samotný dvůr s trojstrannou zástavbou byl větší, než ho známe z pozdějších dob. Poloha budov tak byla v minulosti promyšlená a měla dvorec tvořen šestí objekty. Můžeme konstatovat, že rozložení staveb, které se nachází ve Valašském muzeu v přírodě, odpovídá situaci před transferem objektu, tedy v roce 1968.¹¹ Sklep, chlév, stodola i obytný dům odpovídají přesné poloze in situ.

Jiří Langer v 70. letech 20. století usoudil, že současná podoba a půdorys domu, který se nachází v areálu Valašského muzea v přírodě, je z roku 1825.¹² Není jasné, z jakého důvodu pracoval právě s tímto rokem, neboť na trámu v jizbě je dodnes

8 Marie Brandstetterová, Rožnov pod Radhoštěm, výzkum 23. 1. 2023, archiv autorky.

9 LANGER, Jiří (ed.): *Beskydy. Stavby a život v nich*. Třinec: Wart, 2011, s. 8.

10 LANGER, Jiří – VĚŘEKA, Josef: *Naše lidové stavby*. Praha: Albatros, 1983, s. 5.

11 MZM Brno, fond D 9, Indikační skici, sign. MOR284218330, Velké Karlovice 1833. Dostupné z: <https://www.mza.cz/indikacniskici/skica/detail/4032> (cit. 3. 5. 2023).

12 LANGER, Jiří: *Co mohou prozradit lidové stavby. Lidové stavební tradice v severozápadních Karpatech a jejich kulturní funkce*. Rožnov pod Radhoštěm: Ready, 1997, s. 182.

Obr. 1. Zkoumané teritorium v horní části údolí Podtáté ve Velkých Karlovicích, 1833. MZA, D 9, Stabilní katastr – indikační skici, sign. 2842. Dostupné z: <https://www.mza.cz/indikacniskici/skica> [.]

patrná datace 1897. Dendrochronologický průzkum vybraných sedmi vzorků trámů, který byl proveden v roce 2009, prokázal, že dřevo na stavbu bylo pokáceno v časovém rozpětí od roku 1872 do 1891.¹³ Od roku 1953 byl dům pod ochranou památkové péče. Evidenční památkový list nás seznamuje mimo jiné s tím, že dřívější krytí střechy bylo ze 75 cm dlouhých šindelů.¹⁴ Kvůli špatnému stavu byla v roce 1956 pokrytá severní polovina střechy novým šindelem. V tomto roce byl také obnoven kozub na východní straně, na západní straně štít a obě obháňky. V této době došlo k obnově dekorativního zdobení štítů a trámů.

Dle restaurátorské zprávy, kterou provedl konzervátor a restaurátor Valašského muzea v přírodě Luděk Dvořák, se dozvídáme, že malby jsou pravděpodobně z období opravy objektu, která probíhala na přelomu 19. a 20. století. Jedná se o olejovopryskyřičnou barvu v odstínu červené. Původní barva byla bílá. Malby se nacházejí na kabřinci a podbití čelních krokví po obou stranách chalupy. Vytváří geometrické a rostlinné tvary, ohraničené pásovým ornamentem.¹⁵ Kozub z východní strany domu byl obnoven v roce 1956 a doplněn

13 Valašské muzeum v přírodě, odd. dokumentace, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 609. KYNCL, Josef: Znalecký posudek na dendrochronologický rozbor domu a stodoly pasekářské usedlosti z Velkých Karlovic-Podtátého, 2009.

14 Valašské muzeum v přírodě, odd. dokumentace, Velké Karlovice č. 201. Evidenční památkový list – Šturalova usedlost, nálezořá zpráva s půdorysem, korespondence k výkupu a přenesení chalupy do VMP, výpis z pozemkových knih (nezpracováno).

15 DVOŘÁK, Luděk: Restaurování malovaných štítů obytného domu Šturalovy usedlosti z Velkých Karlovic ve Valašském muzeu v přírodě. *Muzeum vivum. Časopis českých muzeí v přírodě* 9, 2014, s. 66–69.

o iniciály majitelů JŠ a LŠ¹⁶ v samostatných oválech. Na obou kabřincích se setkáváme s ochranným symbolem „slovanského“ slunce nazývaného také jako *svarga*.¹⁷ Tato ozdoba byla dle Antonína Václavíka nejčastěji užívanou dřevořezbou v celé střední Evropě.¹⁸

Bílé znaky kolem oken v průčelí měnily taktéž během své existence svou podobu. O původní variantě doklady nemáme. Na nejstarších fotografiích pořízených v roce 1943 vidíme amatérské až nedbalé motivy kolem tří oken z východní strany. Dle obrazového materiálu z 50. a 60. let působí ornamenty kolem oken zřetelně, jasně a promyšleně. Malba bílým vápnem kolem oken měla magický a ochranný význam a cílem bylo zapudit zlé síly.

Obytný dům byl rozdělený na jizbu, výmink, komoru a dřevník. Domem průchozí síň, z které vedly schody na půdu. Suroviny obyvatelé skladovali v zimě ve sklepě a třech krechtech, které sloužily především pro brambory. V době, kdy zde žila rodina Šturalova byl na chodbě ruční mlýnec a další náčiní. Půda byla rozdělena na velký prostor a malý pokoj bez okna, kde byly štrychy s obilím a dvě postele pro dcery v období, kdy v chalúpce byli letní hosté. Podlaha na půdě byla dřevěná. Rodina udila maso v komíně.

Velikost obytné místnosti je v tomto případě 30 m² a zhruba jednu čtvrtinu zabírá archaické topeniště s přistavěným sporákem. Panovala zde přísná hierarchie toho, kdo v jizbě bude spát a kde. Také se zde vařilo, jednou za týden se pekl chleba. Vedle stály kýble s vodou, neboť vodovod do domu nebyl nikdy doveden a pro vodu se muselo chodit do potoka. V zimě v okolí pece přespávala selátka, kuřátka, jehňátka a další ohrožené zvířectvo. Vedle pece nebo u okna se vykonávaly různé domácí práce. Jak nám potvrzuje také evidenční památkový list, ke stavbě objektu se využívalo lokálního materiálu, hliněné omítky z jílu. Kamenná pec byla z pískovce vybíraného v nedalekém údolí Lopušanky.¹⁹

Pohled na usedlost nám zprostředkovává také národopisné historické drama *Portáši* z roku 1947.²⁰ Jsou zde zachyceny všechny zkoumané hospodářské budovy, částečně i vybavení domu a okolní krajina. Ve stejném roce byl do domu přiveden elektrický proud.

Z korespondence mezi majitelem usedlosti a Valašským muzeem v přírodě vyplývá, že o prodeji objektů se diskutovalo již od roku 1964. V dopise

16 Iniciály majitelů Josefa a Ludmily Šturalových.

17 GALUŠKA, Luděk: *Slované: doteky předků. O životě na Moravě 6.-10. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2004, s. 148.

18 VÁCLAVÍK, Antonín: *Výroční obyčej a lidové umění. 2.*, upr. vyd. Luhačovice: Irena Voštová ve spolupráci s nakl. Atelier IM, 2010, s. 389.

19 Valašské muzeum v přírodě, odd. dokumentace. Velké Karlovice č. 201. Evidenční památkový list-Šturalova usedlost, nálezová zpráva s půdorysem, korespondence k výkupu a přenesení chalupy do VMP, výpisy z pozemkových knih (nezpracováno).

20 *Portáši*, 1947. Československá filmová databáze [online]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/88010-portasi> (cit. 20. 5. 2023).

Obr. 3. Šturalova pasekářská usedlost během demontáže – pec a sporák. VMP Rožnov, inv. č. N 15 452. Foto L. Holčák, 1969.

pro zemědělské oddělení Valašského muzea v přírodě. V roce 1986 byla stavba kompletně přestavěna na hospodu, přičemž bylo nutné provést zásadní stavební úpravy, včetně vybudování výčepu, kuchyně a sociálního zařízení. V roce 2009 díky Norským grantům se vrátil objekt do stavu před stěhováním do muzea. Expozice, kterou v roce 2010 dokončila Marie Brandstetterová, je zasazena do doby druhé světové války a prezentuje několik rovin. Tou první je bydlení nastupující mladé generace, která již není svázaná tradicí, ale je nucena využívat prvky tradičního uspořádání domu, jako je například rozměrná pec se sporákem, dále nájemní bydlení v přilehlé chalúpce a obytné komoře.

Obraz společenských proměn v souvislosti s obyvateli zkoumané usedlosti čp. 201 ve Velkých Karlovicích

Na základě genealogického pátrání osídlila rodina Petřeků údolí Podfaté kolem roku 1726.²³ První dohledaný předek Jiří Petřek se narodil v roce 1677 na Horní Bečvě a roku 1726 se oženil s Annou Kalusovou již ve Velkých Karlovicích. Společně měli sedm dětí. Nejstarší syn Jiří Petřek se narodil 22. března 1730. Ten dle studia gruntovních knih v roce 1763 získal právo vlastnické k pozemkům

sepsaném 12. ledna 1968 v kanceláři Valašského muzea a podepsaném Josefem Šturalou bylo ujednáno, že k demontáži domu dojde v září či říjnu téhož roku. V tomto termínu proběhl i transfer chléva. Demontáž stodoly byla naplánována na podzim 1969. Předběžný odhad prodejní ceny za všechny tři budovy činil 27 000 Kčs.²¹

Dle vzpomínky Anny Vrbové roz. Šturalové proběhla demontáž domu během jednoho dne. „*Ráno jsem šla do školy, chalupa ještě stála a večer jsem se vrátila a chalupa nikde.*“²²

Šturalova usedlost po převozu sloužila jako skladiště a zázemí

21 Valašské muzeum v přírodě, odd. dokumentace, Jiří Langer, Velké Karlovice čp. 201, korespondence k výkupu a přenesení chalupy do VMP (nezpracováno).

22 Anna Vrbová, Fryšták, výzkum 2023, archiv autorky.

23 Genealogický rozbor rodu Petřeků včetně konkrétních archivních záznamů je součástí přílohy diplomové práce (online). Dostupné z: https://is.muni.cz/th/sejxg/diplomova_prace_Jitka_Petrekova.pdf (cit. 27. 11. 2024).

v údolí Podřaté – Noclehy. O čtyři roky později zemřel jeho otec Jiří Petřek, dožil se 90 let. Na základě těchto informací můžeme s jistotou říct, že první podobu obytného domu na zkoumané lokalitě postavil Jiří Petřek (1677–1767). Vzhledem k tomu, že jeho syn Jiří se v roce 1730 narodil v domě s číslem popisným 118, Staré Chodníky. Avšak k prvnímu číslování v obci došlo v letech 1771. Po přečíslování, k němuž došlo v roce 1826, získal dům nové číslo 201, které je s tímto místem spojeno dodnes.

Informace můžeme porovnat se studiem gruntovních knih rožnovského okresu, jejichž analýze se podrobněji věnoval kronikář Josef Tvarůžek. V regionálním časopise *Dolina Urgatina* osvětluje otázku původu prvních karlovských obyvatel. Dle jeho zápisů můžeme zjistit, že Petřekovi žili v obci již před rokem 1713 – tedy před oficiálním založením. Podle panského urbáře přišli z nedalekých Hážovic a Horní Bečvy. V poznámce je zmíněno, že rod Petřeků byl známý v celém rožnovském panství a na Horní Bečvě v roce 1676 umírá stoletý Petřek.²⁴

Dle výzkumů Jiřího Langra pasekářskou usedlost založil otec Michala Petřeka Jan před rokem 1761.²⁵ To dle genealogického bádání není možné, neboť jediný Michal Petřek, který se vyskytoval v této době na čísle popisném 201, se narodil až v roce 1764 a ten měl prokazatelně otce i dědu Jiřího. V roce 1788 měl Jiří Petřek celkovou plochu gruntu 48 jochů, což odpovídá dnešním 27 hektarům, a výnos v penězích 41 zlatých a 20 krejcarů. Roční kontribuce neboli daň byla 5 zlatých.²⁶

Detailnější informace o podobě nejen obytného domu, ale i přilehlých hospodářských stavbách a zejména pak obyvatelích a jejich majetku máme k dispozici od počátku 20. století. V roce 1910 obývá dům s číslem popisným 201 pětičlenná rodina Jana a Karolíny Petřekových a dva nádeníci.²⁷ Rodina se starala o osm kusů hovězího dobytka a dvě prasata. V květnu 1912 přichází k okresnímu soudu ve Vsetíně první dopis psaný Karolínou Petřekovou, která si v něm stěžuje na chování svého manžela a následuje celá řada výpovědí rodinných příslušníků.²⁸ Na této situaci můžeme vidět, jaké dopady na rodinu může mít smluvený sňatek, založený za nelibosti manželů. A zcela zásadní rovina ve zkoumané situaci je církevní sňatek, jenž neumožňoval rozvod. Karolína utekla s dcerami do Ameriky v červnu roku 1914. Ze zjištěných protokolů je zásadní, že půjčka Karolíny na cestu do Ameriky byla nejvyšší dlužnou položkou, kterou v té době rodina Petřekova měla. Polovina majetku připadající Karolíně Petřekové

24 TVARŮŽEK, Josef: Odkud přišli osadníci do Karlovic. *Dolina Urgatina*. *Vlastivědný časopis Horního Vsačka* 5, 1947, č. 1, s. 108.

25 LANGER, Jiří: *Co mohou prozradit lidové stavby*, c. d., s.182.

26 MZA, D-6 č. J 4029, josefínský katastr pro Velké Karlovice, fase lesní z roku 1788.

27 Sčítací operáty. *Moravský zemský archiv v Brně* (online). Dostupné z: <https://www.mza.cz/scitacioperaty/digisada/detail/7794> (cit. 3. 4. 2023).

28 SOKA Vsetín, Okresní soud Vsetín, Soudní protokol ze dne 8. 8. 1912, L7/12 (nezpracováno).

šla i z toho důvodu do dražby. Nejvyšší nabídku složili manželé Jan a Veronika Petřekovi, rodiče majitele a část usedlosti tak odkoupili za 2420 korun. Rodině se tentokrát podařilo majetek udržet.

Tíživé situaci nepřidal ani fakt, že začala první světová válka. Muži odešli do války a ženy společně s dětmi a výminkáři se museli postarat o hospodářství. Pro lepší představu, rodina Petřekova měla v majetku dvě velké usedlosti, u každé bylo kolem 20 hektarů půdy. Do jisté míry museli dohlížet na dům čp. 457, který pronajímali rodině Čajanů. Zcela jistě se o hospodářství starali manželé – výminkáři Jan a Veronika Petřekovi, rodiče výše zmíněného Jana mladšího. V té době majitelé všech usedlostí. Janovi bylo na konci první světové války 66 let a Veronice 60 let. Na hospodářství jim pomáhal vnuk Josef, jemuž bylo na konci války čtrnáct let. Další pomocnou rukou byla dcera Petřeků Marie během války svobodná. Dle sčítacích operátů z let předchozích ale i pozdějších se dozvídáme, že rodina měla stálé čeledíny.²⁹

Dědicem usedlosti se po první světové válce stal Pavel Petřek, mladší bratr právoplatného dědice a nejstaršího syna Jana, ten však díky manželství s Karolínou usedlost zadlužil a proto jejich rodiče rozhodli, že majetek předají Pavlovi. Dlouho však majetek v rodině nezůstal. Dle ústní tradice zde žili manželé Pavel a Regina s rodinou do roku 1929. Kupní smlouva mezi Rolnickou záložnou a manžely Petřekovými je ze dne 12. října 1927.³⁰ Od tohoto dne se usedlost pojí s rodinou Šturalovou, ti se však do domu nastěhovali až v roce 1939. Do podpisu kupní smlouvy ze dne 12. října 1927 zůstal majetek pohromadě a nerozdělil se, ani se neprodal. Usedlost byla prodána v dražbě, jak dosvědčuje kupní smlouva, ale celá transakce byla předem domluvená, neboť rolnická záložna obratem prodala majetek Šturalům.³¹ Došlo k tomu o den později 13. října 1927 a kupní cena činila 50.000 Kč. Petřekovi se přestěhovali do nově postaveného domu v blízkosti.

Paměť rodu Petřeků

„Každá rodina má nějakou svoji paměť, ale u nás se furt řešilo, kdo je s kým do rodiny. Pro mě neznámá jména, neznámé konexe. Někoho jsme potkali a hned se řešilo, že s tím jsme z rodiny. Někdo umřel a hned se řeklo, že to byla rodina z kdovíkterého kolena.“³²

Kniha *Co mohou prozradit lidové stavby* od Jiřího Langra, která prezentuje i osudy sledované pasekářské usedlosti, ovlivnila vnímání rodinné paměti

29 Sčítací operáty, Moravský zemský archiv v Brně (online). Dostupné z: <https://www.mza.cz/scitacioperaty/digisada/detail/7794> (cit. 3. 4. 2023).

30 Katastrální úřad pro Zlínský kraj, Katastrální pracoviště Vsetín, okresní soud na Vsetíně, kupní smlouva, č. d. 2175.

31 Katastrální úřad pro Zlínský kraj, Katastrální pracoviště Vsetín, okresní soud na Vsetíně, kupní smlouva, č. d. 2011.

32 Monika Petřeková (nar. 1986), Praha, výzkum 2023, archiv autorky.

Obr. 4. Rodinná fotografie rodu Petřeků ve Velkých Karlovicích u příležitosti zlaté svatby Jana Petřeka a Veroniky Petřekové, roz. Hořelicové z roku 1927. Archiv rodu Petřeků.

rodinu Petřeků. Zejména inspirovala tu část rodiny, která svou rodinnou historii neznala a která po ní pátrala. I díky této knize vznikla tradice rodinných srazů, na nichž se vášnivě diskutovalo o věcech minulých. Někteří účastníci považovali Jiřího Langra za autoritu a vědce; jeho myšlenky, podložené výzkumem, považovali za pravdivé. Nicméně se objevovaly také neověřené informace, o kterých neměli povědomí ani nejstarší pamětníci, což vedlo k pochybnostem a snaze dopátrat se pravdy.

Rodina Petřekova, jak jsem stihla poznat její jednotlivé členy, byla poznamenána výchovou, jež spočívala v patriotismu a hrdosti na místo, odkud pocházíme, a na rodinu, do které se narodili. Jednotlivým členům rodiny byl předán vztah k místu, půdě, rodině. Byly opakovány urgencye, které se týkaly jak majetkových poměrů, tak tradovaných vzpomínek na život našich předků. Například, že když jsou Valaši, tak musí být „pevní“.³³ Bylo jim vštěpováno, že majetek, jenž jednou zdědí, nesmí prodat, a neustále opakováno, kde jsou hranice majetku

33 Václav Petřek (1954–2020), Velké Karlovice, výzkum 2018, archiv autorky.

a jak je získali.³⁴ Vědělo se také, že v rodině došlo k tragickým úmrtím. Smrt nebyla tabu, ani alkohol či psychické nemoci, které byly příčinou mnohých předčasných úmrtí v rodině.

O majetkových otázkách rodiny Petřekovy se v rámci rodinných diskuzí opakovaně vedly intenzivní debaty. Členy rodiny zajímalo, jak došlo k úpadku jejich rodného hospodářství. Absence informací vedla k pochybnostem a nepravdám. Důležitým objevem v rámci této práce proto byly dokumenty o soudním sporu manželů, které byly nalezeny ve Státním okresním archivu ve Vsetíně. Na pozadí ztráty majetku bylo právní řízení, jež se vázalo k osobě Jana Petřeka mladšího (1878-1934) s jeho manželkou Karolínou roz. Kalusovou. (1885-1922) Manželství nebylo šťastné a spory vygradovaly zadlužením rodu a následným útekem Karolíny do Ameriky.³⁵ „*To děda vzpomínal, že tam máme příbuzné v Americe, a to bylo díky fotce, co jsem našel a ptal jsem se. Anna z Texasu. Bylo vidět, že o tom nějak nechce mluvit. Ještě vzpomínal něco o klášteře, ale děda o tom vůbec nemluvil, ani o tom svojem strýcovi Janovi.*“³⁶

Během výzkumu jsem se setkala s tématem prokletí, o němž se v rodinném diskurzu z různých důvodů nemluvalo. Až objev textu v knize pověstí, legend a vyprávění z Velkých Karlovic, vydané v roce 2001 pod názvem „Co si pamatují Karlovjané“, významně osvětlil rodinnou historii.³⁷

Vzpomněla jsem si přitom na slova svého dědy: „*Svému synovi nesmíš dát jméno Jan, stalo by se něco špatného.*“³⁸ Vzhledem k narůstajícímu počtu nezodpovězených otázek jsem se rozhodla přistupovat k veškerým informacím kriticky. Během svých prvních pokusů o analýzu pověsti jsem čerpala ze vzpomínek členů rodiny, ale i obyvatel Velkých Karlovic. Přidala jsem archivní záznamy a soudní spisy, které dokreslují vztah mezi manželi, jenž se následně přenesl na zbytek rodiny. Oslovila jsem také rodinu Kalusovu, neboť zmíněná Karolína byla rozená Kalusová. Jejich příbuzná žijící v Kanadě, Hana Staton mi zaslala nejen rodokmen rodiny Kalusovy, ale také detailně zpracovaný výzkum zaměřující se na život Karolíny Petřekové v Americe.

34 Od počátku 13. století se hranice územních celků začaly postupně označovat nějakou stabilní značkou, například zářezy do hraničních stromů. Nejstarší hraniční kameny jsou ze 17. století. KLÁČEK, Jan: *Hranice feudálních panství. Označování v terénu a jeho stopy v současné krajině* (případová studie). Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008.

35 SOKA Vsetín, Okresní soud Vsetín, Soudní protokol ze dne 8. 8. 1912, L7/12 (nezpracováno).

36 Josef Petřek (nar. 1979), Osek nad Bečvou, archiv autorky.

37 MIČKALOVÁ, Helena: *Co si pamatují Karlovjané. Pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*. Velké Karlovice: Obec Velké Karlovice, 2001.

38 Michal Petřek (1925–2007), Osek nad Bečvou, archiv autorky.

Obr. 5. Šturalova usedlost čp. 201 ve Velkých Karlovicích. VMP Rožnov p. R., inv. č. A 46 672. Foto K. O. Hrubý, 1960.

Text pověsti „Karolína“

Karolína byla jak pěkné ráno. Hdyž šla po dědině, všeci sa za ňú ohlédali. Ale ona enem po jediném. Jediném synovi malokarlovského fojta. On sa najvéc za ňú též ohlédal a hde móhl, sešél sa s ňú. Chodil jí naprotivo, čekával a byli šťastní.

Karolínin tatka byl panský hajný. Přísný býl, až zlý. Rozvadíl sa s fojtem. Od téj doby sa nechcéli ani vidět. A včilěj to vypadalo, že budú v rodině. ‚To sa nesmí stát!‘ vykřikoval hajný. Prosila Karolína, mamka, všeci ostatní doma. Nepomóhlo. Hajný vybrál Karolíně ženicha. Vdovca Jana s dvěma synámi, kerý si rád hleděl sklénky. Pravili, že je bohatý, ale nekerí věděli, že má dluhúch jak kvítá. Fojtka u kostela kleknúla před hájným aj před ludmi a na kolenách ho prosila, aby sa móhli vzít. Nepomóhlo. Ani si jí nevšímnú. Sebrala sa a šla za Janem. Dávala mu peníze, aby poplatil dluhy a našél si sobě rovnú nevěstu. Vysmíl sa jí. Už bylo vidět, že není cesty. Mladí sa rozhodli, že sa zastřelá. Najprv měl fojtúch syn zastřelit Karolínu a potom sebja. Třásla sa mu ruka, hdyž na milú mířil. Spadla na zem a on si myslél, že je mrtvá. Obrátil flintu na sebja. Mířil dobře.

Byl slavný pohřeb. Ludích byla závala. Na konci fojtka, skoro bez sily, hajného aj Jana proklala: ‚Proklínám všechny Jany tvojího rodu, ať jích stihne neštěstí a neštěstí posílám aj na hajného!‘ Ludé ostali jak opašení. Karolína nebyla eště zdravá a už byla zdávka s Janem. Hajný provédl svoju. A Jan? Doma sa na svoju robku utrhovál, nadával jí do postřílaných a věčně vysedával po šenkytyšoch. Propíjal Karolínino věno. Všecky starosti a práca byla na gazděně. Už sa to nedalo vydržet. Karolína vzala děcka, co měla s Janem, a utékla. Hledali ju a nenašli. Až po rokoch sa přišla jedna céra podívať, hde sa narodila. Grunt už byl prodaný, uchýlila sa na páru dních ke stařence. Vyprávjala, že Karolína si našla službu. Nevydala sa. Ale esli byla aspoň trošku šťastná? Snád’. Jak Karolíny nebylo, začaly sa děť věci, o kterých ludé mysléli, že už sa nevyplňá. Jan sa nevěděl s dluhými a oběsil sa. Jeho syn sa nemóhl oženit s céru, kerú měl rád, a udělal to též. Druhý syn Jana dal svojimu ogarovi zasěj Jan. Malučký vypadnúl z kolébača a zabíl sa. Od téj doby nanajdíte v téjto rodině, že by dali synovi jméno Jan.

A hájny? Našli ho mrtvého v potoku.“³⁹

Analýza pověsti

Na základě rodokmenu rodiny Petřekovy a výpovědi pamětníků je zřejmé, že se jedná o Jana Petřeka, narozeného v roce 1878, a jeho manželku Karolínu, rozenou Kalusovou, narozenou v roce 1885. Sňatek manželů Petřekových proběhl 9. srpna 1903 a to, že byl předem domluvený je vzhledem k okolnostem doby a rodinným poměrům více než pravděpodobné. V pověsti zmíněný fojtský úřad již v té době nebyl a jednalo se tedy o funkci starosty. Tuto domněnku mi později potvrdili i oslovení pamětníci.

„O pohřbu toho Minárčika tehdy prý mluvily celé Karlovice. Byl to starostův syn, bylo tam lidu, a to bylo neco, veřejně proklínat. Stařenka vzpomínala, že na tom pohřbu byla. Prý pršelo a ta stará Minárčička málem skočila do hrobu a enem řvala a nadávala. Potom sa dlúho nic nedělo, až pak naraz sa začalo říkat, že zemřel jeden Jan a pak druhý a třetí, postupně byli všeci pryč. To sa ví, že si na to prokletí ludé vzpomněli.“⁴⁰

Známo není to, jaká slova padla během vyřčení kletby, zda byli prokletí všichni zmínění v pověsti anebo celé rodiny. Víme jen, že tato kletba byla vyřčena nahlas na hřbitově, a to před zraky všech, kteří se přišli rozloučit s mrtvým. Opět je třeba si uvědomit souvislosti, počátek 20. století, církevní pohřeb, všichni zúčastnění se znají a jsou jim známé okolnosti úmrtí. Nejen vzpomínky, ale také zkoumaný text nás seznamuje se sociálním statutem a povahovými rysy některých z uvedených osob.

39 MIČKALOVÁ, Helena: *Co si pamatují Karlované. Pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*, c. d., s. 20–21.

40 Anonymní respondent (nar. 1948), Velké Karlovice, výzkum 2020, archiv autorky.

Obr. 6. Zkoumaná Šturalova usedlost ve Velkých Karlovicích před transferem do Valašského muzea v přírodě na pohlednici ze 40. let 20. století. Rodinný archiv rodu Šturalů.

Jan s Karolínou měli tři děti; dcery Annu, Marii a syna Josefa.⁴¹ Helena Mičkalová v pověsti zmiňuje syna Jana, dle matrik se však nikdo takový nenarodil ani nezemřel. Součástí rodinného archivu je fotografie z roku 1927, kterou zaslala Anna Petřeková z Texasu. Je tedy pravdou, že Karolína s dcerou Annou a Marií odjely do Ameriky a 19. června 1914 dorazily do Bostonu.⁴² Dle amerického sčítání lidu z roku 1920 je patrné, že Karolína Petřeková se přejmenovala na Mary Allen a byla pacientkou ústavu pro duševně choré. Zemřela 21. října 1922 na plicní tuberkulózu v psychiatrické léčebně v San Antoniu v Texasu. Podle lékařských záznamů zde byla více než dva roky. Zůstaly po ní dvě dcery. V časopise San Antonio Sunday light z 8. listopadu 1925 se objevuje Mary Petrek jako sirotek v místním sirotčinci. Z dalšího sčítání lidu pro rok 1930 zjistíme, že Anna se stala řádovou sestrou

41 Zemský archiv v Opavě, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, rodná matrika Velké Karlovice 1900-1910, inv. č. 11 976, sign. Vs IX 15, fol. 131, 276.

42 Passenger Lists of Vessels Arriving at Boston, Massachusetts, 1891-1943, National Archives Microfilm Publication T843, roll 220, line number 22, record id 005103237_00502_21; Digital Folder Number 005103237, Image Number 00502, s. 390.

Obr. 7. Podoba Šturalovy pasekářské usedlosti z Velkých Karlovic ve Valašském muzeu v přírodě. VMP Rožnov p. R., bez inv. č. Foto J. Kolář, 2011.

a učitelkou v San Antoniu. O jejím životě a úmrtí 9. prosince 1979 nás informují místní noviny, které se podařilo vypátrat během výzkumu Hany Staton.⁴³

Ve Velkých Karlovicích zůstal syn Karolíny a Jana Josef Petřek narozen 13. března 1904. Jeho osud byl bohužel také tragický. Umřel těsně před svou svatbou ve 25 letech svého života. O pět let později umírá i otec výše zmíněných, manžel Karolíny Jan Petřek.⁴⁴ Genealogický rozbor rovněž odhaluje další záhadná úmrtí v rámci rodiny.

Za života Jana (1852–1930) a Veroniky (1858–1929) Petřekových, rodičů zmíněného Jana (1878–1934) si usedlost prošla těmi nejlepšími i nejhoršími chvílemi. Manželé rozšířili majetek, zrekonstruovali dům, zplodili dědice, avšak přihlíželi tomu, jak se jejich úsilí postupně rozpadá. Majetek, který šel do exekuce kvůli odchodu synovy manželky Karolíny, nazpět vykoupili. I během první světové války, kdy jejich synové bojovali, jej udrželi. V roce 1927 se jim to už nepodařilo. I přes to se vyplnilo přání Jana a majetek zůstal v rodině, jen ne Petřeků, ale Šturalů.

43 NEORALOVÁ STATON, Hana: *Kalus. Tracing the Steps in America*, 2010, s. 26.

44 Obecní úřad Velké Karlovice, kniha zemřelých (1926–1949), fol. 243.

Paměť rodu Šturalů

Po generace tradovaný způsob života stojící na pastevectví a obdělávání těžko dostupné půdy je paralelou mezi historií a současností této rodiny. Stejně tak vzájemná sousedská výpomoc a mnoho dalších dnes už téměř zapomenutých fragmentů doby minulé. Ony po generace předávané zkušenosti a moudrosti se v rodině Šturalů týkají především pracovních postupů. Mnohem méně se zaměřují na vyprávění a příběhy. Znalost rodokmenu pro oslovené není nijak zvláště důležitá, avšak vědomí toho, že v údolí Noclehy žije rod po staletí a pocit kontinuity pro ně důležitý je a plně se s ním ztotožňují. Nositelem paměti, který se mnou sdílel jedinečné vzpomínky, je současný majitel domu Josef Šturala. Jeho povědomí o každodenním životě v usedlosti je silné i díky tomu, že se zde v roce 1940 narodil. Sám však převezenny objekt v muzeu nikdy nenavštívil. Není to pro ně nijak zvláště důležité a nerad na delší chvíli opouští domov a hospodářství. Je však velmi rád, že je o jeho rodný dům postaráno. „*No šak my jsme o to stáli, aby to šlo do muzea. My jsme už tehda mohli od chatařů dostať třikrát víc zaplacené, ale děda řekl: ‚Ne. To je památka a to půjde do muzea.‘ Tady bylo nabídek, jejda. Zhnilo by to tady.*“⁴⁵

Martin Šturala, syn současného majitele, Valašské muzeum v přírodě navštívil i s dětmi a snažil se jim tak předat paměť, která se týká jejich předků. Avšak dům na původním místě si už nepamatuje, nemá tedy pro něj nijak zvláště velký význam toto místo vyhledávat.

Určení doby pro mnohé respondenty nebylo důležité. Právě čas je nejméně spolehlivou kategorií při vybavení si vzpomínky a výzkum to často komplikuje. Pro Josefa Šturalu byl v souvislosti s usedlostí nejdůležitější rok 1939, datum svatby jeho rodičů a také rok, kdy se nastěhovali do domu, který pro ně koupil děda osloveného. „*Můj taťka byl Josef. Jeho otec byl ten Jura Šturala a ten měl dvě ženy a ten právě mojemu taťkovi kúpil tady ten statek. Jeho první žena byla Tomková a byla prý velice bohatá, takže on to tady kúpil díky jejímu věnu. Držel to tady, hospodařil na tem, a až sa můj taťka oženil, tak to dostal. To by si dohledala kdy.*“⁴⁶

Matku současného majitele Ludmilu rodina varovala, že dům je prokletý a že se jí zde nebude bydlet dobře. Ona však takovým řečením nevěřila a zpětně se svému vnukovi Martinovi svěřila, že nikdy nelitovala a v domě prožila nejkrásnější chvíle svého života.

Styčnými tématy všech rozhovorů byla v první řadě práce na hospodářství, vzpomínky vážící se k ní prostupovaly všemi tématy. Zvláště důležité bylo poté dětství a různé úhly pohledu na jeho prožívání. Více než předávané zkušenosti a moudrosti se v rodině Šturalů předávaly hodnoty, které dodnes ovlivňují jejich každodenní život. Hrdost spojená s tím, že právě jejich předek si mohl dovolit

45 Josef Šturala (nar. 1940), Velké Karlovice, výzkum 2022, archiv autorky.

46 Tentýž.

koupit hospodářství, byla patrná u všech oslovených napříč generacemi. Bylo to však vykoupeno těžkou a náročnou prací, jak detailně popisuje Josef Šturala. Ve 40. letech 20. století se rodina starala průměrně o pět krav, šest ovcí a dvě prasata. „*Oni v té době udrželi všecko. Já nikdy nepochopím, jak můj otec všecko zvládnul a těch polí tu... Ručně kopal brambory, po válce musel pěstovat len, len se trhal, močil a všecko. My jsme museli mět od všeckého. Milá zlatá, já jsem pásl krávy a bylo mně čtyři a půl roku.*“⁴⁷

Život u Šturalů v údolí Nuclehy však nebyl jen o práci. Rodina a nejbližší sousedé udržovali blízké vztahy a společně se setkávali nejen u sklizně obilí, ale také u různých výročních zvyků a slavností konaných během celého kalendářního roku.

V každodennosti rodiny můžeme spatřovat mnohá rezidua dob minulých, a ač současná expozice ve Valašském muzeu se snaží postihnout právě dobu 40. a 50. let 20. století a mnoho moderních prvků je již v domě zavedeno, jako například elektřina, způsob života obyvatel do roku 1968 modernímu životu v mnohém nenasvědčoval. „*Nebyl tam vodovod ani voda, to sa chodilo do potoka. Jednou týdně jsme se všichni myli v plechové vaně. Od nejmenšího po největšího jsme se koupali a jinak v potůčku. V sobotu sa voda ohřála na šporáku, topilo sa furt a vždycky tam byl hrnec s vodou. Suché WC bylo u chléva. My jsme chodili přes dvůr, v noci jsme ani nechodili na záchod. Tatínek nechtěl splachovací záchod ani v tom novém baráku. Jožka se tvrdě prosadil a bez jeho svolení místo spíže postavil záchod.*“⁴⁸

Závěr

Jedním z hlavních cílů této práce bylo prozkoumat a přiblížit vývoj usedlosti od jejích prvních zmínek až po současnost prostřednictvím analýzy pramenných materiálů a terénního výzkumu. Tato studie také podtrhuje význam mikrohistorie. Aplikace těchto metod při výzkumu konkrétní usedlosti poukázala na důležité detaily a díky nim je možné zohlednit životní podmínky, které odrážejí nejen místní a rodinné specifika, ale také vzorce vyplývající z širších kulturních a sociálních souvislostí. Prostřednictvím rozhovorů se ukázalo, jak zásadní je role mezigeneračního přenosu. Rodinné příběhy hrály pro některé členy rodu důležitou úlohu v upevňování identity. Vzpomínky jednotlivých příslušníků, kteří byli osloveni, nepředstavovaly pouze kusé fragmenty paměti, ale často odhalovaly komplexní síť rodinných vazeb, tradic, ale i zkušeností a dovedností, jež se předávaly z generace na generaci. Šturalova pasekářská usedlost tak ovlivňuje svým geniem loci stále mnohé další generace. Celkový obraz minulosti se tak doplnil, a tyto získané informace přispěly k vytvoření komplexnějšího pohledu

47 Tentýž.

48 Anna Vrbová (nar. 1946), Fryšták, výzkum 2023, archiv autorky.

Obr. 8. Současná podoba údolí Noclehy ve Velkých Karlovicích s domem čp. 201 a pohledem na lokalitu Kasárna. Foto J. Petřeková, 2021.

na danou usedlost a její obyvatele, které lze dále interpretovat v Národním muzeu v přírodě.

Zkoumané hospodářství zažité pod pojmenováním Šturalova pasekářská usedlost si během své existence prošlo celou řadou proměn. Dendrochronologický průzkum prokázal, že dřevo na obytnou část domu bylo pokáceno před rokem 1891 a z toho vyplývá, že současná podoba domu je z konce 19. století, kdy došlo k rozsáhlé rekonstrukci. Usedlostí, jako je tato, bylo v polovině 20. století na Valašsku dochováno mnohem více. Avšak Šturalova usedlost odolala mnohým stavebním inovacím a její obyvatelé představovali svým každodenním fungováním v souladu s hospodařením v horských podmínkách východní Moravy v mnohých směrech archaický život ještě na konci 60. let 20. století. Příkladem je absence vodovodu, koupelny či použití suchého záchodu, sdílení jedné vytápěné místnosti, používání krechtů a v neposlední řadě tradiční přístupy k zemědělství a chovu zvířat. Ojedinelá je mohutná pec, která až do svého převozu do muzea plnila svoje poslání. Mimořádné je také zdobení trámů a kašínce. Objekty byly po transferu citlivě usazeny do krajinného prostředí a respektovaly tak po generace zažité stavební tradice. K inovacím nijak zvlášť nedošlo ani v interiéru domu, i to přispělo k jedinečné historické hodnotě celé usedlosti, kterou se podařilo dochovat do současné doby.

Zkoumaný prostor není jen o stavbách a jejich významu, váže se k němu bohatá paměť, kterou můžeme vystopovat téměř 300 let do minulosti. Rod

Petřeků, jenž se na zkoumaném území usadil kolem roku 1726, sehrál významnou úlohu v dynamice lokálního osídlení a způsobu života v této oblasti. Jejich rodinná historie reflektuje nejen individuální životní příběhy, ale i širší společenské a ekonomické proměny v lokalitě. Majetkové změny, ke kterým v rodině došlo na počátku 20. století, přinesly značný tlak na udržení rodinného majetku. Rodina musela čelit nejen vnějším výzvám, ale také naléhavé potřebě adaptovat se na novou realitu, aby rodinní příslušníci zajistili svou existenci a zachovali alespoň část z majetku. Paměť rodiny Petřekovy dokresluje i pověst o prokletí rodu, jejíž analýza nás seznamuje s životem posledních majitelů a tragickými osudy některých členů tohoto rodu. I přes veškerou snahu o objasnění okolností ztráty majetku a následného prodeje nebylo dosaženo jednoznačného závěru. Okolností bylo více. Nelze však říct, že Petřekovi byli špatní hospodáři a že by majetek propili, tak jako bylo uváděno v dřívějších textech mých předchůdců.

Rod Šturalů představuje případ kontinuity a vazby na tradiční hodnoty, přičemž zažitý způsob hospodaření má klíčový význam pro formování identity a pocitu sounáležitosti s daným místem. Rodina Šturalova žije na stejném prostoru bezmála tři stovky let. Není tomu jinak ani u rodiny Petřekovy, která v průběhu 20. století přesídlila na druhou stranu kopce. Obě rodiny po generace obhospodařují stejná pole, starají se o stejné lesy, chodí po stejných chodnících, cestách a používají ty stejné názvy míst. Jsou nositeli jedinečných hodnot, paměti a kulturního dědictví. S ohledem na důležitost rodinné paměti pro obě rodiny znamená uchování této historicky cenné usedlosti v rámci expozice muzea v přírodě propojení potomků bývalých majitelů s jejich kořeny a historií. Zároveň tím dochází k zachování kulturního dědictví pro budoucí generace. Usedlost je tak symbolem kontinuity a ukazuje, jak silné mohou být vazby mezi lidmi a místem, které odkazuje na jejich rodinnou historii.

Prameny

Genealogický rozbor rodu Petřeků včetně konkrétních archivních záznamů je součástí přílohy diplomové práce (online). Dostupné z: https://is.muni.cz/th/sejxg/diplomova_prace_Jitka_Petrekova.pdf (cit. 1. 3. 2024).

Katastrální úřad pro Zlínský kraj, Katastrální pracoviště Vsetín, pozemková kniha Velké Karlovice, sign 3654/1887.

Katastrální úřad pro Zlínský kraj, Katastrální pracoviště Vsetín, okresní soud na Vsetíně, kupní smlouva, č. d. 2175.

Katastrální úřad pro Zlínský kraj, Katastrální pracoviště Vsetín, okresní soud na Vsetíně, kupní smlouva, č. d. 2011.

KLÁČEK, Jan: *Hranice feudálních panství. Označování v terénu a jeho stopy v současné krajině* (případová studie). Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008.

- MZM Brno, fond D 9, Indikační skici, signatura MOR284218330, Velké Karlovice 1833. *Moravský zemský archiv v Brně* (online). Dostupné z: <https://www.mza.cz/indikacniskici/skica/detail/4032> (cit. 3. 5. 2023).
- NEORALOVÁ STATON, Hana: *Kalus. Tracing the Steps in America*, 2010.
- Obecní úřad Velké Karlovice, kniha zemřelých (1926–1949), fol. 243.
- Passenger Lists of Vessels Arriving at Boston, Massachusetts, 1891–1943, National Archives Microfilm Publication T843, roll 220, line number 22, record id 005103237_00502_21; Digital Folder Number 005103237, Image Number 00502.
- Portáši, 1947. *Československá filmová databáze* (online). Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/88010-portasi> (cit. 20. 05. 2023).
- Sčítací operáty, *Moravský zemský archiv v Brně* (online). Dostupné z: <https://www.mza.cz/scitacioperaty/digisada/detail/7794> (cit. 3. 4. 2023).
- Sčítací operáty, VSO732. *Digitální archiv Zemského archivu v Opavě* (online). Dostupné z: <https://www.mza.cz/scitacioperaty/digisada/detail/7168> (cit. 1. 4. 2023).
- Sčítací operáty. *Moravský zemský archiv v Brně* (online). Dostupné z: <https://www.mza.cz/scitacioperaty/digisada/detail/7794> (cit. 3. 4. 2023).
- MZA, D-6 č. J 4029, josefínský katastr pro Velké Karlovice, fase lesní z r. 1788.
- SOKA Vsetín, Okresní soud Vsetín, Soudní protokol ze dne 21.11 1914, E 1156/14 (nezpracováno).
- SOKA Vsetín, Okresní soud Vsetín, Soudní protokol ze dne 8. 8. 1912, L7/12 (nezpracováno).
- Valašské muzeum v přírodě, odd. dokumentace, Jiří Langer, Velké Karlovice čp. 201, Korespondence k výkupu a přenesení chalupy do VMP (nezpracováno).
- Valašské muzeum v přírodě, odd. dokumentace, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 609. KYNCL, Josef: Znalecký posudek na dendrochronologický rozbor domu a stodoly pasekářské usedlosti z Velkých Karlovic-Podřatého, 2009.
- Valašské muzeum v přírodě, odd. dokumentace. Velké Karlovice č. 201, evidenční památkový list – Šturalova usedlost, nálezová zpráva s půdorysem, korespondence k výkupu a přenesení chalupy do VMP, výpisy z pozemkových knih (nezpracováno).
- Zemský archiv v Opavě, fond Sbírká matrik Severomoravského kraje, rodná matrika Velké Karlovice 1900–1910, inv. č. 11976, sign. Vs IX 15, fol. 131, 276.

Literatura

- ADAM, Josef a kol.: *Velké Karlovice 1714–2014*. Velké Karlovice: Obec Velké Karlovice, 2014.
- BRANDSTETTEROVÁ, Marie: Posledních sto let Šturalovy usedlosti z Velkých Karlovic-Podřatého. *Museum vivum. Časopis českých muzeí v přírodě* 10, 2014–2015, s. 38–54.

- DVOŘÁK, Luděk: Restaurování malovaných štítů obytného domu Šturalovy usedlosti z Velkých Karlovic ve Valašském muzeu v přírodě. *Muzeum vivum. Časopis českých muzeí v přírodě* 9, 2014, s. 66–69.
- FIALA, Jaroslav: Stará usedlosti pod Velkým Javorníkem. *Valašsko*, 1956, č. 5.
- GALUŠKA, Luděk: *Slované: doteky předků. O životě na Moravě 6.–10. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2004.
- IGGERS, Georg G.: *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivitě k postmoderní výzvě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
- KUMÍNKOVÁ, Eva, (ed.): *Uchováno budoucím generacím. Devadesát let sbíratelství činnosti Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2015.
- LANGER, Jiří – VAREKA, Josef: *Naše lidové stavby*. Praha: Albatros, 1983.
- LANGER, Jiří (ed.): *Beskydy. Stavby a život v nich*. Třinec: Wart, 2011.
- LANGER, Jiří: *Co mohou prozradit lidové stavby. Lidové stavební tradice v severozápadních Karpatech a jejich kulturní funkce*. Rožnov p. R.: Ready, 1997.
- MIČKALOVÁ, Helena: *Co si pamatují Karlovjané. Pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*. Velké Karlovice: Obec Velké Karlovice, 2001.
- TVARŮZEK, Josef: Odkud přišli osadníci do Karlovic. *Dolina Urgatina. Vlastivědný časopis Horního Vsacka* 5, 1947, č. 1, s. 108.
- VÁCLAVÍK, Antonín: *Výroční obyčej a lidové umění*. 2. upr. vyd. Luhačovice: Irena Voštová ve spolupráci s nakl. Atelier IM, 2010.
- VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK, 2011.
- ŽALMAN, Jiří: *Má hlava je muzeum, aneb, Dupání lehkou nohou v muzeologii*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2004.

Respondenti

- Anna Vrbová (nar. 1946), Fryšták, výzkum 2023, archiv autorky.
- Anonymní respondent (nar. 1948), Velké Karlovice, výzkum 2020, archiv autorky.
- Josef Petřek (nar. 1979), Osek nad Bečvou, výzkum 2022, 2023, archiv autorky.
- Josef Šturala (nar. 1940), Velké Karlovice, výzkum 2023, archiv autorky.
- Ludvík Stoklasa (nar. 1921), Velké Karlovice, výzkum 2020, archiv autorky.
- Marie Brandstetterová (nar. 1945), Rožnov pod Radhoštěm, výzkum 2023, archiv autorky.
- Michal Petřek (1925–2007), Osek nad Bečvou, výzkum 2006, archiv autorky.
- Monika Petřeková (nar. 1986), Praha, výzkum 2023, archiv autorky.
- Václav Petřek (1954–2020), Velké Karlovice, výzkum 2018, archiv autorky.